

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

**PEDAGOGIKA METODOLOGIYASI O'QITUVCHI METODOLOGIK
MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING ASOSI SIFATIDA**

Yo'ldoshev O'tkir Jumaqo'zievich

Qo'qon davlat universiteti Pedagogika kafedrasi dotsent

Annotasiya: *Maqolada metodologiya, uning mohiyati, pedagogika metodologiyasi va uning darajalari hamda metodologik nazariyalarmohiyati, metodologik bilimlar tizimi yoritilgan.*

Kalit so'zlar. *Metodologiya, pedagogika metodologiyasi, metodologiya darajasi, metodologik bilim.*

Аннотация: *В статье рассматриваются вопросы методология, ее сущность, педагогическая методология и ее уровни, а также сущность методологических теорий, система методологических знаний.*

Ключевые слова. *Методология, педагогическая методология, уровень методологии, методологические знания.*

Annotation: *The article describes the methodology, its essence, pedagogical methodology and its levels, as well as the essence of methodological theories, the system of methodological knowledge.*

Keywords. *Methodology, pedagogical methodology, level of methodology, methodological knowledge.*

Lug'atlarda metodologiya bilishning ilmiy metodi to'g'risidagi ta'limot sifatida, nazariy va amaliy faoliyatni tashkil etish prinsiplari va yo'llari to'g'risidagi ta'limot sifatida, u yoki bu fandagi qo'llaniladigan metodlar yig'indisi sifatida izohlanadi.

Metodologiyaning falsafiy va maxsus ilmiy darajasi mavjud bo'lib, fan metodologiyasining yuqori darajasi falsafa hisoblanadi. Bizga ma'lumki, sobiq sho'ro tuzumi davrida fanlarni o'qitishning falsafiy asosi sifatida dialektik materializm qabul qilingan. Shuning uchun ko'plab mutaxassislar ijtimoiy, gumanitar va tabiiy fan larning falsafiy asosini dialektika tashkil qiladi deb hisoblaydilar.

Maxsus ilmiy metodologiyaning umumilmiy, aniq ilmiy va texnologik darajalari mavjud.

Umumilmiy metodologiya ilmiy bilishning universal prinsiplari, vositalari, shakllari bilan harakterlanadi.

Umumiy va xususiy ta'lim nazariyasi metodologiyasining umumilmiy darajasi umumilmiy metodlar orqali ochib beriladi. Bulardan ayrimlari xususiy ta'lim nazariyasida asoslangan. Masalan, modellashtirish, formalizatsiyalash, ayrimlari endi qo'llanilmoqda, bulardan evristika, shu bilan birga umumilmiy metodlarga mantiqiy metodlar ham kiradi. Bular solishtirish va taqqoslash, analiz va sintez, klassifikatsiyalash

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

va tizimlashtirish, umumlashtirish va abstraksiyalash. Bulardan tashqari aniq pedagogik metodlar, so‘rov, eksperiment, tajriba o‘rganish. Barcha metodlar tadqiqot jarayonida o‘zaro aloqadorlikda qo‘llaniladi.

Aniq ilmiy metodologiya aniq bir fan doirasida bilishning maxsus prinsiplarini, vositalarini va shakllarini ifodalaydi.

Shunday qilib, aniq ilmiy daraja pedagogik metodologiyani ifodalaydi. V.V.Krayevskiy pedagogik metodologiya - bu aniq o‘quv predmetiga o‘tuvchi dastlabki, fundamental, umumilmiy va pedagogik nazariyalar, konsepsiyalar deb ta’rif beradi.

Texnologik metodologiya tadqiqot texnikasi va metodikasidan iborat bo‘lib, empirik materiallarni ishonchliligini va qayta ishlanishini ta’minlaydi. Ushbu darajaga barcha turdagi eksperimentlar va sotsiologik va matematik statistika metodlari taalluqlidir. Shu bilan birga texnologik darajadagi metodologiyada bilish, mantiqiy va sotsiologik metodlar qo‘llaniladi. Masalan, ta’lim nazariyasining ayrim masalalarini; ta’lim jarayoni, ta’lim mazmuni, ta’lim shakli va metodlari, ta’lim texnologiyasi kabi mavzularni mantiqsiz ko‘rib bo‘lmaydi.

Sotsiologik metodlar shaxs tarbiyasi, shakllanishi, jamoaning rivojlanishi va shakllanishi kabi masalalarni o‘rganishda qo‘llaniladi.

Shunday qilib, pedagogika metodologiyasi fanni falsafiy va maxsus ilmiy metodologik darajalariga asoslanadi. Metodologiyani barcha darajalari o‘zaro aloqadorlikda va bir-biriga bo‘ysungan holda tizimni shakllantiradi.

Pedagog uchun pedagogika fani metodologiyasi mohiyatini bilishligi ta’lim jarayonini samarali tashkil etish va boshqarishda zarur bo‘ladi. Har qanday fan yangi bilimlar bilan to‘ldirilsagina rivojlanishi mumkin. Bilimlarni olish obyektivligi tadqiqot metodologiyasini tanlashga bog‘liq.

Metodologiya (yunoncha. *methodos* — nazariya, ta’limot, bilish yoki tadqiqot yo‘li va *logos* — so‘z, tushuncha): 1) amaliy va nazariy faoliyatni qurish va tashkil etish yo‘llari va prinsiplar tizimi; 2) bilishning ilmiy metodi to‘g‘risidagi ta’limot; 3) u yoki bu fanda qo‘llaniladigan metodlar yig‘indisi ma’nolarini anglatadi.

Pedagogika fanining metodologiyasi — bu pedagogik borliqni o‘zgartirish va bilish jarayonlarini shakllari, metodlari va prinsiplari to‘g‘risidagi ta’limot.

Fan metodologiyasi tadqiqot komponentlarini tavsiflab, tadqiqot vazifalarini hal etish jarayonida harakatlar ketma-ketligi va bosqichlari to‘g‘risidagi tasavvurlarni shakllantirib, tadqiqotning metod hamda vositalari yig‘indisini, vazifalarini, tadqiqot obyekti va predmetini tavsiflaydi.

Metodologik bilimlar tizimining to‘rt darajasi: falsafiy, umumilmiy, aniq ilmiy, texnologik darajasi mavjud. Metodologiyaning barcha darajalari bir-biriga bog‘liq bo‘lib, murakkab tizimni shakllantiradi. Ushbu darajalarni ko‘rib chiqamiz.

Metodologiyaning falsafiy darajasi fanni kategorial apparatini va bilishning umumiy prinsiplarini tashkil etadi. Falsafiy daraja metodologik bilimlarni mazmuniy asosi sifatida

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

namoyon bo‘lib, borliqni o‘zgartirishni va bilish jarayoniga dunyoqarash yondashuvini aniqlaydi. Hozirgi paytda turli fanlarda jumladan pedagogikada ham metodologiya sifatida turli falsafiy ta‘limotlar: ekzistensializm, neotomizm, neopozitivizm, pragmatizm, dialektik materializm va b.mavjud.

Ekzistensializm yoki mavjudlik falsafasi, insonni o‘z hayotidan qayg‘urishi. Ekzistensializmning asosiy tushuchasi — mavjudlik (ekzistensiya) — insonni individual hayotida o‘z menini anglashidir. Ekzistensialistlar obyektiv bilim va haqiqatni mavjudligini inkor etadi. Ularning ta‘kidlashicha, obyektiv borliq subyektning mavjudligi sababli mavjud.

Ekzistensialistlarning fikricha, hozirgi paytda deformatsiya, ya‘ni shaxsni begonalashuvi, o‘zligini yo‘qotishi bo‘lib o‘tmoqda. Bu holatdan shaxs agar o‘zini ijod qila olishni o‘rgansagina chiqishi mumkin. Shuning uchun ta‘limni maqsadi o‘quvchilarni shaxs sifatida ijod qilishga o‘rgatish, ularni shunday o‘qitish kerakki, ular o‘zlarini yarata olsinlar. Bu yerda asosiy rolning ong emas, hissiyot, orzu, ishonch o‘ynaydi. Ekzistensializm individual ta‘limning falsafiy asosi hisoblanadi.

Neotomizm —dunyoning ma‘naviy va moddiy tomonlari to‘g‘risidagi ta‘limot. Ma‘naviy dunyo boy va yuqori qadriyatga ega. Moddiy dunyo — past darajadagi dunyo bo‘lib, maqsad va mohiyatga ega emas, uni o‘rganish bilan fan shug‘ullanadi. Fan empirik ma‘lumotlarni to‘playdi.

Neotomistlar yosh avlod tarbiyasida dinning rolini isbotlab, tarbiyaning buzilishida maktabni aybdor deb hisoblaydilar.

Pozitivizm — tabiiy fanlar va miqdoriy metodlar yordamida olingan bilimlarni haqqoniy va ishonchligi to‘g‘risidagi ta‘limot. Ular tabiiy fanlarni va unda qo‘llaniladigan metodlarni absolyutlashtiradi. Pozitivistlar jamiyat rivojlanishi, ijtimoiy qarama-qarshiliklar bilan bog‘liq muammolarni ilmiy muammo deb e‘lon qiladilar. Ular faqat matematika va tabiiy fanlarni fan sifatida tan olib, jamiyatshunoslikni mifalogiyaga tegishli deb hisoblaydilar.

Pragmatizm — fan, texnika, ishlab chiqarishni tez sur‘atlarda rivojlanishi natijasida hosil bo‘lgan falsafaning yangi yo‘nalishi. Ushbu yo‘nalish tarafdorlarining ta‘kidlashicha, pragmatizm — idealizm va materializmdan tashqarida turuvchi yangi falsafa. Ularning fikricha, asosiysi— bu «tajriba», «ish» yunoncha pragma). Pragmatistlar borliqni bilishni insonni individual tajribasi bilan bog‘laydilar. Ular obyektiv ilmiy bilimlar bo‘lmaydi, har qanday bilim, agar inson uchun foydali bo‘lsa va insonni amaliy faoliyatida tan olinsa, haqqoniy hisoblanadi deb hisoblaydilar.

Pragmatistlar bolaning individual tajribasi o‘quv jarayonining asosi deb hisoblab, ta‘lim va tarbiya bolalarni rivojlanishiga, ularda o‘qishga bo‘lgan qiziqishlarini shakllantirishga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerakligini ilgari suradilar.

Dialektik materializm — tabiat, jamiyat va tafakkur rivojlanishi va harakatlanishining umumiy qonunlari to‘g‘risidagi falsafiy ta‘limot. Dialektik materializm tarafdorlari

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

materia birlamchi, ong ikkilamchi deb hisoblaydilar. Ong materianing rivojlanishi natijasida paydo bo'lib, uning mahsuloti hisoblanadi. Hodisa va predmetlar hamisha harakatda bo'lib, rivojlanadi, o'zgaradi. Dialektik materializm ta'limoti, tarbiyani jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-siyosiy taraqqiyoti natijasida paydo bo'ladigan obyektiv jarayon deb tushuntiradi.

Dialektik materializm falsafasida dialektika qonunlari miqdor o'zgarishlarining sifat o'zgarishlariga o'tishi, qarama-qarshiliklar kurashi va birligi, inkorni inkor qonunlari asosiy o'rinni egallaydi deb hisoblaydilar.

Dialektik materializm nazariyasiga asosan pedagogikada shaxs ijtimoiy munosabatning obyekt va subyekt sifatida tan olinadi. Uning rivojlanishi insonning tabiati va tashqi holatlariga bog'liq. Shaxsni rivojlanishida asosiy rol tarbiya bajaradi. Shaxs faoliyatda shakllanadi. Inson shaxsi va faoliyati bir butunlikda mavjud.

Biz metodologik bilimlarni falsafiy darajasini ko'rib chiqdik. Navbatdagi — umumilmiy daraja hisoblanadi. Uning asosida ko'p fanlarda qo'llaniladigan konsepsiyalar, ilmiy yondashuvlar yotadi.

Metodologiyaning umumilmiy darajasi tadqiqotchini hodisa va jarayonlarni tizim sifatida o'rganishga yo'naltiradi.

Tizimli yondashuvning mohiyati shundaki, har qanday tizimni, hodisa va jarayonni mustaqil komponentlarni alohida emas, o'zaro aloqadorlikda, rivojlanishda, harakatda o'rganishni taqozo etadi. Tizimning bir komponenti o'zgarsa boshqasi ham o'zgaradi.

Shaxs rivojlanishining hal qiluvchi sharoitlaridan va asosiy vositasi faoliyat hisoblanadi. Ushbu holat pedagogik tadqiqotlarda va amaliyotda shaxsiy hamda faoliyatli yondashuvga asoslanishni taqozo etadi.

Bu inson faoliyatidan ko'ra inson mohiyati boy, murakkab jarayonligidan dalolat berib, dialogik yondashuvni talab etadi. Dialogik yondashuv insonni imkoniyatlariga, uning chegara bilmas ijodiy imkoniyatlariga, hamisha rivojlanishi va o'z-o'zini rivojlantirishiga asoslanadi. Bu yerda asosiysi shaxsni faolligi, uning o'z-o'zini shakllantirishga bo'lgan ehtiyojlari hisoblanadi. Ular faqat boshqalar bilan o'zaro aloqa qilganlaridagina rivojlanadi. Dialogik yondashuvni shaxsiy va faoliyatli yondashuv bilan birligi insonparvar pedagogikaning metodologik mohiyatini tashkil etadi.

Yuqorida qayd etilgan metodologik prinsiplar madaniyatli yondashuv bilan o'zaro aloqadorlikda qo'llaniladi. Madaniyat bu yerda inson faoliyatining maxsus yo'li sifatida tushuniladi. Shunday qilib, shaxsni madaniyatini shakllanishi uning ijodiy faoliyat yo'llarini o'zlashtirilishini ifodalaydi.

Inson yoki bola biror bir millatga, xalqqa tegishli aniq ijtimoiy madaniy muhitda ta'lim oladi hamda yashaydi.

Yuqorida ko'rib o'tilgan metodologik prinsiplar ta'lim muammolarini va ularning rivojlanishini bir butunlikda hal etishni taqozo etadi.

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

Metodologiyaning uchinchi darajasi — aniq-ilmiy u yoki bu maxsus ilmiy yo‘nalishda qo‘llaniladigan tadqiqot prinsiplari, metodlari yig‘indisini ifodalaydi.

Metodologiyaning texnologik darajasi tadqiqot texnikasi va metodikasidan tashkil topib, ishonchli amaliy ma‘lumotlarni olishni ta‘minlovchi va uni dastlabki qayta ishlovini o‘tkazib, ilmiy bilimlar sinfiga qo‘shuvchi bajariladigan ishlar ketma-ketligi hisoblanadi. Ushbu darajada metodologik bilimlar me‘yoriy harakterni ifodalaydi.

Umuman olganda, metodologiya ilmiy tadqiqot va amaliy faoliyatni qanday olib borish kerakligini ko‘rsatib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Danilov MA., Skatkin M.N. Didaktika sredney shkoły. -M.: Prosveshchenie, 1975, 301 s.
2. Kraevskiy V. V. Metodologiya pedagogicheskogo issledovaniya. — Samara: Izd-vo Sam GPI, 1994
3. Kraevskiy V. V. Obshchie osnovy pedagogiki: Uch. dlya stud. vyssh. ped. uch. zav. — M.: Izdatel'skiy sentr «Akademiya», 2008. — 256s
4. Yo‘ldashev O' va boshqalar. Umumiy pedagogika – T.: Fan va texnologiya, 2018 376 b.
5. Yo‘ldashev O'. Didaktik prinsiplar tizimida tarixiylik – T.: Fan, 2005, 70 b